

CZU: 343.137.5

ASPECTE PROCESUALE PRIVIND AUDIEREA MINORILOR ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

Sofia PILAT,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-1517-8886*

Igor ARMANU,

*șef adjunct al Secției Urmărire Penală
a Inspectoratului de Poliție Centru al Direcției Poliție mun. Chișinău
ORCID: 0009-0008-7726-4000*

Rezumat

Drepturile copilului sunt drepturi fundamentale garantate tuturor copiilor din întreaga lume. Fiind reglementate prin lege, aceste drepturi au menirea de a proteja și a promova interesele copilului în societate. Nu există și nici nu a existat vreodată o colectivitate umană care să nu fi promovat drepturile copilului.

Interesul sporit pentru drepturile copilului a apărut îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a luat naștere prima mișcare preocupată de aspectele referitoare la dezvoltarea copilului, care pleda pentru protecția acestuia împotriva neglijării, exploatării și a violenței. De asemenea, în perioada respectivă s-a pus accentul și pe ideea de promovare a drepturilor de participare a copilului la luarea deciziilor cu privire la problemele importante din viața lor.

Cuvinte-cheie: drepturi fundamentale, copii, audiere, standarde internaționale, intervievator, proces penal, martor, specialist, psiholog, pedagog.

Summary

Children's rights are fundamental rights guaranteed to all children around the world. Being regulated by law, these rights are meant to protect and promote the child's interests in society. There is not, nor has there ever been, a human collective that has not promoted the rights of the child.

The increased interest in the rights of the child appeared especially in the second half of the 19th century, when the first movement concerned with the aspects related to the development of the child was born, which advocated for its protection against neglect, exploitation and violence. In the same way, during that period, the emphasis was placed on the idea of promoting the child's partici-

pation rights in receiving decisions regarding the important issues in their lives.

Keywords: fundamental rights, children, hearing, international standards, interviewer, criminal process, witness, specialist, psychologist, pedagogue.

Problema asigurării respectării și ocrotirii drepturilor copilului la etapa actuală a devenit tot mai stringentă pentru toate statele civilizate, printre acestea numărându-se Republica Moldova. Acest lucru se explică prin rolul decisiv al tinerei generații la garantarea viabilității societății și în anticiparea dezvoltării viitoare a acesteia.

Așadar, protecția internațională a drepturilor copilului reprezintă un sistem de acțiuni exercitate de către fiecare stat în parte, în conformitate cu prevederile actelor internaționale și în colaborare cu diverse organizații internaționale neguvernamentale, al căror scop primordial constă în protecția și asigurarea drepturilor copilului în vederea formării unei personalități cu drepturi depline și dezvoltate într-un mod armonios.

În acest sens, au fost adoptate un șir de acte internaționale menite să stabilească standarde internaționale în abordarea problematicii ce ține de drepturile copilului, printre care cele mai importante se numără: Declarația Drepturilor Copilului, proclamată prin Rezoluția nr. 1386 (XIV) a Adunării Generale a ONU din 20.11.1959; Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la Geneva la 20.11.1989; Regulile standard minime ale ONU pentru administrarea justiției juvenile (regulile de la Beijing), adoptate prin Rezoluția nr. 40/33 din 29.11.1985; Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (principiile de la Riad), adoptate prin Rezoluția nr. 45/112 din 14.12.1990; Principiile de acțiune privind copiii în sistemul penal, adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al ONU etc.

Fiind instrumente esențiale pentru promovarea drepturilor copilului în general, și pentru asigurarea respectării drepturilor copiilor afectați de sistemul juridic în special, ele creează un mecanism unic care asigură respectarea drepturilor și libertăților minorilor de către subiecții oficiali ai procesului penal.

Procurorul și ofițerul de urmărire penală sunt subiecți oficiali ai procesului penal și au obligația pozitivă de a cerceta complet și obiectiv toate circumstanțele cauzei, reieșind din competența funcțională conform prevederilor Codului de procedură penală al Republicii Moldova.

În acest context, menționăm că ofițerul de urmărire penală, conform art. 57 alin. (2) pct. 3 și 5 CPP al Republicii Moldova, este în drept să efectueze unele acțiuni de urmărire penală, cu respectarea strictă a prevederilor Codului de procedură penală în coraport cu principiul proporționalității.

Așadar, el audiază martorii, efectuează CFL, percheziția, confruntarea etc., luând în calcul faptul că persoana care participă la această acțiune este una minoră și beneficiază de garanții suplimentare, iar interesele acesteia au prioritate.

Cel mai des utilizat procedeu probatoriu este audierea care în cadrul unui proces penal este efectuată de către reprezentantul organului de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală) sau de către instanța de judecată. În unele cazuri, audierea copilului în cadrul urmăririi penale poate fi efectuată direct de către procurorul care conduce urmărirea penală. Specialiștii enumerați sunt singurii împuterniciți de lege pentru efectuarea audierii persoanelor în cadrul procesului penal și nu pot delega aceste obligații altor persoane. În unele cazuri, pentru efectuarea audierii adecvate ei pot solicita asistența unor specialiști (pedagog, psiholog, expert judiciar psihiatru etc.).

Audierea reprezintă un procedeu probatoriu, al cărui scop este dobândirea și fixarea de către organul de urmărire penală (instanța de judecată), în conformitate cu legislația în vigoare, a declarațiilor audiatului cu privire la informațiile cunoscute de acesta și care face parte din obiectul probațiunii în cauza penală [5, p. 153].

Prevederile Codului de procedură penală în materia audierii persoanelor conțin o componentă procedurală și o altă tactic criminalistică și de psihologie judiciară [6, p. 294].

Complexitatea audierii reiese nu numai din faptul că oponentul ofițerului de urmărire penală este persoana care, în unele cazuri, nu dorește să declare adevărul sau care, în general, nu dorește să dea declarații. Dar și faptul că în declarațiile depuse de persoană, care conlucrează și dorește să comunice tot despre ce cunoaște, pot fi erori și denaturări, iluzii și ficțiuni care trebuie constatate la timp pe parcursul audierii și luate în calcul la aprecierea și utilizarea declarațiilor [7, p. 97].

În practica judiciară, cele mai importante și dificile chestiuni sunt acelea care se referă la criteriile morale ale admisibilității anumitor metode, procedee și mijloace, utilizate de către organul de urmărire penală la efectuarea acțiunilor de urmărire penală [8, p. 78].

Cele mai frecvente dificultăți, pe care le întâmpină organul de urmărire penală, apar în cadrul audierii persoanelor ce nu au atins vârsta majoratului. Prin urmare, înainte de a purcede la audierea propriu-zisă a minorului, urmează să fie realizate un șir de acțiuni premergătoare, precum: studierea persoanei minorului atât din punct de vedere psihologic, cât și al mediului social în care acesta trăiește și care îl formează ca personalitate.

În acest sens, în conformitate cu prevederile actelor internaționale și în special cu Liniile directoare pentru acțiune privind copiii în sistemul judi-

ciar-penal adoptate de către Consiliul Economic și Social al ONU la data de 21.07.1997, acestea dezvoltă anumite principii reflectate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la Geneva la data de 20.11.1989, unde statelor părți li se recomandă: „Să revizuiască, să evalueze și să îmbunătățească situația copiilor martori ai unor infracțiuni în raport cu probele și procedurile, pentru a asigura protecția deplină a drepturilor copilului. De asemenea, contactul direct între copilul-victimă și agresor trebuie să fie evitat pe cât de mult este posibil, în timpul investigațiilor, precum și al audierilor în proces [3].

De asemenea, conform prevederilor art. 12 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului „(1) Statele părți vor garanta copilului capabil de discernământ dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, opiniile copilului urmând să fie luate în considerare ținându-se seama de vârsta sa și de gradul său de maturitate. (2) În acest scop copilului i se va da, în special, posibilitatea de a fi ascultat în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește, fie direct, fie printr-un reprezentant sau un organism competent, în conformitate cu regulile de procedură din legislația națională”. Iar conform art. 13 „(1) Copilul are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a difuza informații și idei de orice natură, indiferent de frontiere, sub forma orală, scrisă, tipărită sau artistică ori prin orice alte mijloace, la alegerea copilului. (2) Exercițierea acestui drept poate face subiectul restricțiilor, dar numai al acelor restricții expres prevăzute de lege și absolut necesare pentru: a) respectarea drepturilor sau a reputației altora; sau b) protejarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății publice și a bunelor moravuri” [3].

În Republica Moldova, justiția prietenoasă copiilor impune ca prioritate organelor de urmărire penală și instanțelor de judecată, siguranța și bunăstarea copiilor în procedurile realizate cu participarea acestora. Această prezumție este instituită prin reglementarea legală a modalității deosebite și a regulilor procedurale speciale de audiere a copiilor victime/martori ai infracțiunilor [1].

Legislația procesuală penală cu privire la audierea copilului-victimă în calitate de martor stipulează că minorul poate face declarații în calitate de martor în cadrul urmăririi penale și în instanța de judecată cu privire la fapta ce s-a comis împotriva lui. De asemenea, conform prevederilor art. 479 alin. (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, la audierea minorului este obligatorie participarea pedagogului sau a psihologului.

De asemenea, în conformitate cu prevederile art.110¹ alin. (1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova audierea martorului minor

în cauzele penale cu privire la infracțiuni cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale minorului o cer, în condițiile art. 109 alin. (5), se va efectua de către judecătorul de instrucție în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio și video, prin intermediul unui intervievator.

Pentru o înțelegere mai clară și concisă a prevederilor sus-menționate apare necesitatea de a lua cunoștință cu unele definiții legale ale unor termeni precum: intervievator – conform art. 6 pct. 19¹) Cod de procedură penală, prin intervievator se înțelege persoană invitată într-un proces penal de către organul competent pentru a intermedia audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹. În calitate de intervievator sunt implicate persoane care au studii juridice sau în domeniul psihologiei, special instruite pentru această sarcină. În procesul de audiere a minorului, intervievatorul are statut de specialist.

Spațiul special amenajat pentru audierea copiilor reprezintă o combinație de două camere – camera de audiere și camera de vizualizare. Așadar, conform prevederilor art. 6 pct.4¹ Cod de procedură penală, prin cameră de audiere se subînțelege spațiul amenajat pentru audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹, având legătură cu camera de vizualizare prin echipamentul de recepție și înregistrare audio/video, în care sunt plasați minorul supus audierii și intervievatorul.

La art. 6 pct. 4² din Codul de procedură penală, este indicată definiția de cameră de vizualizare prin care se înțelege spațiul amenajat pentru audierea minorului victimă/martor al infracțiunii în condițiile art. 110¹ din Cod de procedură penală, în care sunt plasați participanții la procesul de audiere, cu excepția minorului supus audierii și a intervievatorului.

Audierea minorului în spații special amenajate îl va proteja de participarea la desfășurarea acțiunilor procesuale obișnuite, prin urmare nu va apărea necesitatea prezentării minorului în instanța de judecată și va fi evitată supunerea lui influențelor traumatizante de a vorbi în fața mai multor maturi în momentul de elucidare a situației prin care a trecut sau pe care o cunoaște.

Conform prevederilor art. 369 alin. (3) din Codul de procedură penală, „Partea vătămată poate fi audiată ori de câte ori este necesar în cursul cercetării judecătorești și ea poate să facă declarații suplimentare oricând cu permisiunea președintelui ședinței” [2].

În contextul celor menționate supra, considerăm oportun ca în conținutul art. 369 să fie specificat faptul că atât la audierea repetată a copilului, cât și la alte acțiuni de anchetă, să se asigure participarea aceluiași pedagog sau psiholog care a participat la audierile inițiale și a stabilit contactul cu

copilul și o relație de încredere.

Astfel, minorul va avea contactul psihologic doar cu un singur specialist, care va ține cont de specificul vârstei, de particularitățile de dezvoltare și capacitățile lui, într-un mediu care inspiră siguranță și încredere, contribuind ca mărturiile lui să fie mai exacte și mai veridice.

Relația de încredere dintre copil și intervievatorul care-l audiază poate fi construită prin cultivarea unei apropieri față de copil (adresarea pe numele mic, invitarea acestuia de a dezvălui impresii, sentimente, indicarea prietenului celui mai apropiat, filmului care i-a plăcut cel mai mult, date din viața de preșcolar/școlar etc.), și conduce astfel la reducerea stresului, fricii de necunoscut, elemente ce sunt asociate cu audierea care urmează să se desfășoare [4, p. 16].

Așadar, pentru obținerea declarațiilor veridice din partea minorului este necesară stabilirea contactului psihologic cu acesta. Stabilirea contactului psihologic dintre reprezentantul organului de urmărire penală și copil reprezintă premisa necesară a atingerii scopului audierii. Autorul Belkin R.S. susține că „Prin contactul psihologic cu persoana audiată subînțelegem crearea unei asemenea atmosfere a actului de audiere, unde cel audiat manifestă stimă față de reprezentantul organului de urmărire penală, percepe sarcinile și obligațiunile acestuia, exclude diversele motive personale din acțiunile acestuia și percepe necesitatea de a contribui prin propriile declarații la stabilirea adevărului” [9, p. 100].

Este important de menționat că identificarea copilului-victimă în mass-media ar trebui interzisă în scopul protejării intimității lui. De asemenea, pentru a realiza procesul de audiere într-o modalitate mai puțin traumatizantă asupra psihicului copilului, îndeosebi în situația când el se confruntă cu abuzatorul, ar fi binevenit ca acest procedeu probatoriu să se transmită prin intermediul unui circuit închis de televiziune. În acest mod, copilul ar beneficia de posibilitatea de discutare directă cu judecătorul, fiind asistat în paralel de o persoană care să-l ajute în depunerea mărturiilor; ecranul va fi bariera care îl va despărți pe el de agresor. Iar persoana care asistă copilul ar putea avea acces în sala de judecată sau copilul ar putea depune mărturia stând în brațele acesteia.

În concluzie, menționăm că copilul este un subiect al drepturilor și libertăților fundamentale. Acțiunile care îl privesc trebuie să fie călăuzite, în primul rând, de interesul superior al copilului. Standardele internaționale și naționale sunt instrumente pentru promovarea drepturilor copilului, pentru a asigura respectarea drepturilor acelor copii care sunt afectați de procesul judiciar sau de proceduri penale. Ele trebuie să se axeze pe nevoile și interesele specifice ale copiilor, care diferă în numeroase situații de cele ale adulți-

lor și care este necesar să fie implementate și în practică.

Referințe bibliografice

1. Audierea în condiții speciale a copiilor victime. Disponibil: <https://www.cnpac.md/ro/audierea-conditii-speciale-copiilor-victime-martori-ai-infracțiunilor/> (accesat: 21.11.2023).

2. Cod de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110 din 07.06.2003.

3. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la Geneva la 20.11.1989. Intrată în vigoare la 20 septembrie 1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. Publicat în Tratatate Internaționale nr. 1 art. 52 din 30.12.1998.

4. Luca S., Haralambe M., Susanu C.A., Horodniceanu D.C. *Ghid de audiere a copilului în proceduri judiciare*. București: Editura Hamangiu, 2009, 253 p. ISBN 978-606-522-200-7.

5. Osoianu T., Odagiu Iu., Ostavciuc D., Rusnac C. *Tactica acțiunilor de urmărire penală: Curs universitar*. Chișinău: Cartea Militară, 2020, 338 p. ISBN 978-9975-3366-0-4. CZU 343.1:343.98 (075.8). T 12.

6. Volonciu N. *Codul de procedură penală comentat. Ediția a 3-a*. București: Hamangiu, 2017, 1682 p. ISBN/ISSN: 978-606-27-0788-0.

7. Белкин Р.С. Тактика допроса / в кн.: Лившиц Е., Белкин Р.С. Тактика следственных действий. Москва: Новый юрист, 1997, 176 с.

8. Грант Н.Л. О проблемах обеспечения социалистической законности при расследовании преступлений. În: Проблемы повышения качества деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел. Волгоград, 1981, 190 с.

9. Калугина Н.Г. Этические основы следственных действий по делам о преступлениях несовершеннолетних. Монография. Москва: Домодедово, 2000, 300 с.